

See discussions, stats, and author profiles for this publication at: <https://www.researchgate.net/publication/341134093>

Grænsegængere og grænsedragninger i nordiske modersmålsfag

Chapter · May 2020

CITATIONS

0

2 authors:

Nikolaj Frydensbjerg Elf
University of Southern Denmark

10 PUBLICATIONS 15 CITATIONS

[SEE PROFILE](#)

Kristine Kabel
Aarhus University

4 PUBLICATIONS 1 CITATION

[SEE PROFILE](#)

Some of the authors of this publication are also working on these related projects:

Nätverk för litteraturdidaktisk forskning i Norden [Nordic Research Network on Literature Education] [View project](#)

Grænsegængere og grænsedragninger i nordiske modersmålsfag

af Nikolaj Elf, Kristine Kabel og Helle Rørbech

Dette kapitel indgår i publikationen

N. Elf, T. Høegh, K. Kabel, E. Krogh, A. Piekut, &
H. Rørbech (red.) (2020).

Grænsegængere og grænsedragninger i nordiske modersmålsfag.
Konferenceserien for Nordisk Netværk for Modersmålsdidaktisk Forskning.
Odense: Syddansk Universitetsforlag.

Publikationen er tilgængelig som open access-udgivelse på
Syddansk Universitetsforlags hjemmeside:
<http://www.universitypress.dk/shop/news-ALL-1.html>.

Udgivet af
Nordisk Netværk for Modersmålsdidaktisk Forskning, 2020

Grænsegængere og grænsedragninger i nordiske modersmålsfag

Redigeret af

Nikolaj Elf, Tina Høegh, Kristine Kabel, Ellen Krogh, Anke Piekut og Helle Rørbech.

Udgivet som e-publikation 2020 af Syddansk Universitetsforlag.

Forfattere

Mette Vedsgaard Christensen, Magne Drangeid, Nikolaj Elf, Ola Erstad, Jenny Wiksten Folkeryd, Marianne Furumo, Åsa af Geijerstam, Therése Haglind, Merete Hull Havgaard, Tina Høegh, Maritha Johansson, Ewa Jacquet, Kristine Kabel, Karna Kjeldsen, Ellen Krogh, Helle Pia Laursen, Eva Lindqvist, Mary Macken-Horarik, Bengt-Göran Martinsson, Anne-Beathe Mortensen-Buan, Anke Piekut, Helle Rørbech, Stina-Karin Skillermærk, Tom Steffensen, Anette Svensson.

© 2020: Forfatterne, Syddansk Universitetsforlag og Nordisk Netværk for Modersmålsdidaktisk Forskning.

ISBN: 978-87-408-3300-3 (EPUB)

(CC BY-NC 4.0)

Grafisk design

Leif Glud Holm

E-publikationen er en open access-udgivelse og foreligger på Syddansk Universitetsforlags hjemmeside.

Publikationen udgives i Konferencserien for Nordisk Netværk for Modersmålsdidaktisk Forskning, er godkendt af Bibliometrisk Forskningsindikator (BFI) og pointgivende i Danmark.

Publikationen er støttet af Svenska kulturfonden i Finland, Institut for Kulturvidenskaber (IKV), Syddansk Universitet, og Danmarks institut for Pædagogik og Uddannelse (DPU), Aarhus Universitet.

Forsidens illustration

Manipuleret foto (ved David Binzer) af Jørn Larsens værk: *320 Labyrinth IV - Diffundering* (u.d.).

Mange tak til Inge Lindemark, enke efter Jørn Larsen, for generøst og vederlagsfrit at have stillet billedet til rådighed.

Disclaimer

Det har i enkelte tilfælde ikke været muligt at identificere eller få kontakt til rettighedshavere til nogle af bogens illustrationer og tekster. Ønsker nogen at påberåbe sig disse rettigheder, kan forlaget kontaktes.

Grænsegængere og grænsedragninger i nordiske modersmålsfag

af Nikolaj Elf, Kristine Kabel og Helle Rørbech

If (institutional) authority is blind to certain means for making meaning, then those who use these means are placed outside the domain of recognition. If (institutional) authority is regarded as paramount, then the principled transformative engagement of all learners and of most learning is ruled out of court.

Jeff Bezemer & Gunther Kress, 2016

Det at udfordre vante grænser for modersmålsdidaktisk forskning og undervisning er eksplicit adresseret med titlen på denne bog, *Grænsegængere og grænsedragninger i nordiske modersmålsfag*. Vi introducerer i denne indledning metaforen *grænsegængere* og de tilstødende begreber *grænsedragninger* og *grænser* som et nyt perspektiv på undersøgelser af modersmålsfag. Grænsegængermetaforen dannede overskrift for en konference i regi af Nordisk Netværk for Modersmålsdidaktisk Forskning (NNMF), der afsøgte dens betydninger og udsigelseskraft. Grænser undersøges teoretisk og empirisk i en række af bogens bidrag og åbner således op for en ny måde at forstå modersmålsfaget på. Andre bidrag leverer nye perspektiver på modersmålsfagene med andre afsæt og agendaer, som imidlertid også implicit adresserer grænsedragninger i modersmålsfaget.

Indledningsvis skal det bemærkes, at modersmålsfaget – ligesom alle andre fag – er historisk skabt og afspejler et bestemt undervisningsformål. Selve termerne 'modersmålsfag' og 'modersmålsdidaktik' er i sig selv udtryk for grænseproblematikker

i faget, både i nordisk og international sammenhæng. Når de findes og bruges, også i denne bog, har det historiske og erkendelsesmæssige grunde knyttet til dét som faget som faget har haft til formål at undervise i. Modersmålsfag er således en bred betegnelse, der refererer til de undervisningspraksisser, der knytter sig til landes dominerende fag for førstesproget, traditionelt betegnet modersmålsfaget, eller internationalt: *Language 1* (forkortet L1). Konkret vil modersmålsfag i en nordisk kontekst sige skolefagene svensk, dansk, norsk, finsk, finlandssvensk, islandsk, færøsk. Det er store og obligatoriske fag på skoleskemaet. Det er ubestrideligt, at undervisning i 'førstesproget' spiller en væsentlig rolle i disse fag. Omvendt er det i stigende grad sådan, at det for mange elever med migrationsbaggrund ikke er modersmålet eller førstesproget, der undervises i – det kan være deres andet- eller tredjesprog eller delte førstesprog. Det er heller ikke sådan, at der kun undervises i sprog i nordiske modersmålsfag; på den måde er modersmålsfagstermen også problematisk. Selv hvis sprog refererer til både litteratur- og sprogundervisning, undervises der i modersmålsfaget i andet og mere end det: medier, multimodalitet, drama, teknologi, tekstkonsumtion og -produktion i bredeste forstand (Krogh et al., 2017). I den forstand er modersmålsfagstermen en relativt upræcis term for fagets rammesætning, men ikke desto mindre den historisk traderede, ret udbredte og nok mindst ringe fællesnævner i mangel af bedre alternativer.

Grænser i fag(didaktik)

Det at tænke fag ud fra et grænseperspektiv er veletableret inden for fagdidaktikken. Sigmund Ongstad har bemærket, at fag er et begreb, der kommer af det tyske ord *fach*, der både betyder 'noget sammenføjet' og 'noget samlet' (Ongstad, 2018, p. 44). Ordet kan også referere til en afgrænsning af et rum eller et område, fx mellem to stolper (www.ordnet.dk, u.å.). Fag rammer et område af virkeligheden ind. Fagtænkning kan med andre ord forstås som *territoriantænkning*: Noget er inden for faget, andet udenfor. Noget inkluderes, andet ekskluderes. På den ene side rammesætter fag et tydelig fagligt udsnit af virkeligheden, som faget er forpligtet på at undervise i, og som institutionelt er forankret gennem styredokumenter. På den anden side vil selvsamme rammesætning uundgåeligt lukke dele af virkeligheden ude.

Omvendt er fags grænser ikke statiske. Hverken virkeligheden eller fag står stille. Fag er heller ikke identiske på tværs af nationale og regionale kontekster. Det gælder ikke mindst et humanistisk sprog- og kulturfag som modersmålsfaget (Ongstad et al., 2007; Krogh et al., 2012). Modersmålsfaget er foranderligt og forskelligt i både tid og rum. Både i den daglige undervisning og på politisk niveau sker der løbende prioriteringer, justeringer og større eller mindre reformer af, hvad der skal undervises i, hvordan, hvorfor.

Fags foranderlige grænser er nok mest synlige i løbende fagdebatter og reformer. I de seneste årtier har man kunnet iagttage en stadigt stigende reformiver påvirket af globale trends. Et oplagt eksempel, relevant for modersmålsfaget, er det stærke internationale fokus på elevers læsekompetence målt igennem PISAs læseundersøgelser, hvilket har ført til ændringer af de nordiske L1-curricula (se fx Christensens kapitel i denne bog). På den anden side er forandringer af fag en kompleks proces. Fags grænsedragninger er træge og svære at forandre *i praksis*, det tager lang tid, og der knytter sig ofte en kamp til forsøg på forandringer. Det gælder ikke mindst et traditionsbundet fag som modersmålsfaget. Hermed rejses et konstant *kritisk* spørgsmål om modersmålsfagets grænser: Er grænserne nu også de rigtige, hvordan bliver de draget i aktuel klasserumspraksis, og hvordan kunne de drages? Er grænserne vide nok? Sidstnævnte spørgsmål er den problematik, Bezemer og Kress adresserer i indledningscitateret. De efterlyser i det institutionaliserede skolesystem og andre læringsarenaer en større grad af anerkendende generøsitet – *generosity of recognition* – over for lærendes engagerede betydningssskabelse. De hævder, at skoleinstitutioner har en problematisk tendens til at få grænser til at stivne, fossilere, fremstå som uforanderlig natur. Med Bezemer og Kress kan man kritisk spørge, om modersmålsfags aktuelt etablerede faggrænser risikerer at gøre faget blindt, ikke-ankendende og ekskluderende over for deltagelse og videnproduktion? Er man for lidt lydhør over for ny viden om elevers erfaringer og måder at lære på? Er der noget eller nogen, der ikke tæller for fagets autoriteter, for de aktører, der definerer, hvad der er anerkendelsesværdigt, men som tæller for elever og andre aktører i og uden for faget – og måske også i et bredere samfundsperspektiv?

Grænsegængere som ny metafor

Denne slags kritiske spørgsmål om institutionelle grænsedragninger må løbende tages op i en hastigt foranderlig verden. Det særlige ved denne udgivelse er, at den introducerer en ny metafor, *grænsegængere*, til forståelse af modersmålsfaglige grænsedragninger. Udviklingen af dette begreb er et produkt af en længere forskningsproces, der udsprang af NNMF-konferencen og prækonferencen i Odense 2017, der for første gang introducerede grænsegængermetaphoren i et modersmålsdidaktisk perspektiv. Som det blev formuleret i konference-kaldet:

I såvel nordiske modersmålsfag som internationalt observeres elever der kan opfattes som grænsegængere. Grænsegængere forstår vi som elever der har svært ved at få adgang til og engagere sig i modersmålsfaget, eller som af forskellige årsager ikke kan identificere sig med faget. I læseforskningen taler man fx om læsesvage elever, i skriveforskningen om struggling writers, i flersprogs-pædagogikken om minoritetssproglige elever, i mediedidaktikken

om digitale superbrugere der er aktive i uformelle læringsnetværk, men ikke i modersmålsfaget. Alle disse elevgrupper – og flere til – agerer på grænsen af faget eller helt uden for. De har svært ved at få en stemme i faget og ønsker det måske heller ikke. De udfordrer modersmålsfagets grænser og selvforståelse. Denne konference sætter fokus på hvordan vi forsker i grænsegængere, hvad vi véd om dem, hvordan deres adgang til og engagement i fremtidens nationale og transnationale modersmålsfag kan støttes, og hvad det betyder for fagets identitet og afgrænsninger.

Os bekendt er termen grænsegængere ikke anvendt tidligere i nordisk sammenhæng, hverken i relation til modersmålsfag eller andre fags didaktik. Derfor er det naturligvis også nødvendigt at anlægge et kritisk blik på begrebets udsigelseskraft – og grænser. Som det fremgår af kaldet, blev grænsegængermetaforen lagt åbent frem som et afsæt for fælles undersøgelse. På konferencen blev der ført en række grundlagsdiskussioner af grænsegængermetaforen, hvordan den kunne defineres og give mening i forhold til at undersøge, forstå og udvikle undervisningspraksis. I den forbindelse var de to *keynotes*, Mary Macken-Horarik og Ola Erstad, inviteret til at reflektere over modersmålsfagets grænsegængere, eller *boundary students* som det blev betegnet på engelsk. Skæbnen ville at Gunther Kress måtte agere *stand-in* for en sygemeldt Macken-Horarik. Kress brugte anledningen til at sætte spørgsmålstejn ved *boundary students*-termen og anlagde et bredere socialsemiotisk 'generøsitet'-perspektiv på modersmålsfaget, som skitseret ovenfor. Kress' forelæsning er ikke med i denne publikation. Vi hilser hans kritiske indvending velkommen, men holder naturligvis fast i grænsegængermetaforen og anlægger et bredere perspektiv, ikke mindst inspireret af Erstads og Macken-Horariks to kapitler. Begge tager metaforen til sig og leverer de første og væsentlige bidrag til en yderligere forståelse af grænsegænger/*boundary students*-metaforens relevans for modersmålsfaget og uddannelse mere alment. Ligeledes blev der i løbet af konferencen arrangeret paneldebatter, symposier og paper-sessioner, der havde samme fokus, hvilket også har ført til bidrag i denne publikation.

Fire forståelser

En hovedpointe i bidragene er en refleksion ikke kun over grænsegængere og grænsedragninger, men også over grænsens betydning. Der er flere mulige produktive forståelser af begrebet, og åbenheden har været central for NNMF-konferencen i Odense og for redaktionsgruppen bag denne antologi. Vi vil i det følgende opridse fire særligt distinkte bud på grænsens betydning, og hvad disse bud kan trække med sig i forhold til en forståelse af modersmålsfaget. Første bud angår en forståelse af

grænsen som semipermeabel og foranderlig membran (i); det næste af grænsen som forbundet med såvel diskontinuitet som kontinuitet (ii); det tredje af grænsen som situationelt forhandlet (iii); og det fjerde og sidste angår grænsen konstitueret af en antaget kerne i faget (iv).

i) Grænsen som semipermeabel og foranderlig

Modersmåsfagets grænse forstået som en semipermeabel membran knytter an til Ongstads almene forståelse af fag introduceret ovenfor. Ongstad beskriver modersmåsfag som *amorfe*, det vil sige, at de er i stadig dialog med deres omgivelser (Ongstad, 2012). De er tillige *osmotiske*, har han tidligere pointeret (Ongstad, 2004), med et billede lånt fra naturvidenskaben. Samlet set er fag åbne for gennemstrømning, og deres form og konstitution er i stadig forandring. I netop denne åbne forstand forstår vi denne antologis titel, *Grænsegængere og grænsedragninger i nordiske modersmåsfag*. Hverken grænser eller fag er fast givet, men må grundlæggende forstås som processuelt i bevægelse. Det betyder ikke, at grænser for fag ikke findes, og at de ikke på et givet tidspunkt eller fra et givent perspektiv kan udpeges, selvom humanistiske skolefag som de nordiske modersmåsfag og deres faglige praksisser i nogle tilfælde kan være svære at udskille fra deres omgivelser. Sylvi Penne og Ellen Krogh (2015) fremhæver således de nordiske modersmåsfags sårbarhed, fordi de er karakteriseret ved en nærhed til hverdagsprog og det, de beskriver som skiftende kulturelle distinktioner. Forståelsen ligger i tråd med Basil Bernsteins udpegning af, hvordan fag med en horisontal vidensstruktur stadigt giver plads til og udvikler sig gennem nye sprog, nye perspektiver og "most importantly a new set of speakers" (Bernstein, 1996, p. 162; se også Macken-Horarikis kapitel i denne bog).

Med denne åbne forståelse af grænser og fag kan elever som grænsegængere undersøges med fokus på de nordiske modersmåsfag, som de aktuelt er konstitueret. Grænsegængerforskning i dette perspektiv kan rette sig mod, hvad der karakteriserer faglige praksisser, og mod hvordan de faglige praksisser kan synliggøres i klasserummets undervisning med det formål at kunne støtte elever i at få øje på og deltage i undervisningen og derved i at bevæge sig fra det at være elever på grænsen til at få adgang til at deltage legitimt og på værdsatte måder. Elever som grænsegængere kan også undersøges med fokus på elever som *deltagere*. Liberg (2001) skelner mellem tre perspektiver på modersmålsdidaktik: et deltager-, tekst- og literacypraksisperspektiv. Deltagerperspektivet vil rejse spørgsmål som: Hvad er elever engageret i også uden for faget, og hvad bringer elever med sig, som kan være værdifuldt og inviteres indenfor i klasserummets undervisning? Det sidste spørgsmål kan føre til såvel et forandret indhold eller et fornyet fagligt 'tekstleksikon' som til forandrede literacypraksisser i undervisningen med større blik for, hvordan elevers erfaringer får plads i fagene gennem dialog og aktiviteter, der særligt giver mulighed for dette.

ii) Grænsegængere i et (dis)kontinuitetsperspektiv

Elever på grænsen eller som grænsegængere kan forstås som elever, der på denne måde bevæger sig mellem fag og fritid, og *grænser* kan i tråd med dette forstås som noget, der ikke kun adskiller de to kontekster fra hinanden gennem en diskontinuitet eller forskel, men også forbinder dem med hinanden og gør dem vigtige for hinanden, som det fremhæves i et ofte refereret review af studier om *boundary crossing* og *boundary objects* i uddannelsesforskningen: "Boundaries simultaneously suggest a sameness and continuity in the sense that within discontinuity two or more sites are relevant to one another in a particular way." (Akkermann & Bakker, 2011, p. 133; se også Erstad denne bog).

Skole og hverdagsliv uden for skolen er centrale elementer i det enkelte barns og den enkelte unges liv, og en fornem didaktisk opgave er at gøre begge dele gensidigt meningsfulde og på sin vis forene dem i det enkelte fags undervisning. Også derfor er fag som de nordiske modermålsfag og L1-fag mere alment amorfe og under indflydelse fra omgivelserne, herunder også fra nye generationer af elever og det, de møder skolen med. Med afsæt i denne forståelse kan de nordiske modersmålsfag undersøges med fokus på elevers uden-for-skole-praksisser og på elevers bevægelser og skift mellem forskellige territorier og tilhørende praksisser. Der kan også udvikles og forskes i undervisning, der genkender det, børn og unge har med i bagagen.

iii) Grænsegængere i et situationelt forhandlingsperspektiv

Grænserne er imidlertid ikke kun semipermeable, foranderlige og betinget af (dis)kontinuiteten mellem skolens indenfor og udenfor, men kan også forstås som situationelt til forhandling i det enkelte klasserum. Der kan være flere perspektiver på, hvor de nordiske modersmålsfags grænser går: Grænserne kan drages i fællesskab i den enkelte klasse, på den enkelte skole, på det enkelte trin i uddannelsessystemet og på nationalt-lokalt niveau, men de kan også være konfliktuelt sat, eller sættes forskelligt alt efter hvem, man spørger. Den enkelte elev kan vende faget eller en disciplin inden for faget ryggen, eller positioneres på grænsen af den enkelte lærer eller de andre elever i et klasserum, mens noget andet ville være sket i et andet klasserum.

Disse dynamikker inviterer til modersmålsdidaktisk forskning i grænsegængere og grænsedragninger, hvor det er forhandlingen *in situ* og de forskellige forståelser af fag samt elevpositioneringer, der er genstand for opmærksomheden.

iv) Grænsen konstitueret af en antaget kerne i faget

Det fjerde og sidste perspektiv på grænser og grænsegængere kalder vi grænsen konstitueret af en antaget kerne i faget. Grænsegængere og grænsedragninger kan således implicere en forestilling om, at noget er mere centrum end andet, eller i vores sammenhæng, at de nordiske modersmålsfag består af nogle faglige praksisser, der er

mere genkendelige og anerkendelsesværdige end andre, trods stadig foranderlighed og forhandling herom. En politisk anvendt og omdiskuteret metafor til at gribe dette forhold har været 'kernefaglighed', som man har brugt som afsæt til at opstille mål og delmål for det, som elever i faget (som minimum) skal vide og/eller kunne.

Et mål med modersmålsundervisning kan i dette perspektiv forstås som det at støtte en elev i at bevæge sig fra at være på grænsen til perifer central deltagelse til at være fuldgyldig medlem (Lave & Wenger, 1991). Igen vil forskning kunne undersøge dette perspektiv fx ved at skabe større viden om, hvad der karakteriserer ekspertens faglige praksisser (Shanahan & Shanahan, 2012). Men grænser afmærkes ikke kun mellem de nordiske modersmålsfag og omgivelserne, men også mellem de enkelte discipliner i faget, der kan håndteres helt forskelligt og på forskelligt videnskabs-teoretisk grundlag. Tænk fx på hermeneutisk forankret litteraturundervisning over for traditionel strukturel funderet grammatikundervisning: Eleven skal her krydse grænser og navigere i en kompleks grænsefyldt skolehverdag. Lige sådan kan der også være flere samtidige og modstridende faglige praksisser inden for den samme disciplin både på samme klassetrin nationalt-lokalt og i et tværnordisk perspektiv og set på langs i uddannelsessystemet i det enkelte land. Hvad det sidste angår, kan den enkelte elevs vej gennem modersmålsfaget således også konceptualiseres og undersøges som bevægelser mod og væk fra flere i sig selv diskontinuerte centre eller kerner gennem skoletiden.

Bogens bidrag

I den forstand er grænsen og grænsegængere produktive metaforer, der lægger op til forskellige konceptualiseringer og forskningsmetodologier i konkrete undersøgelser. Bidragene i denne antologi kan ordnes efter, hvordan de placerer sig i forhold til en eller flere af disse forståelser af grænsen som metafor. I præsentationen nedenfor af bogens bidrag vil vi forsøge at karakterisere de forskellige bidrag ud fra de fire skitserede grænse-forståelser. Vi inviterer samtidig til en refleksion hos læseren over, hvordan bidragene medskaber den nordiske modersmålsdidaktiske forskning i grænsegængere og grænsedragninger.

Bogen er inddelt i tre dele. Første del rummer de to keynote-bidrag samt to yderligere bidrag, som alle forankrer grænsegænger/*boundary students*-begrebet til forskellige forskningsfelter og afprøver det som kategori for fagdidaktisk analyse med særligt fokus på modersmålsundervisning. Anden del undersøger begrebet i forhold til mere specifikke empiriske studier, det vil sige som perspektiv i modersmålsdidaktisk forskning. Tredje del rummer andre forskningsbidrag til modersmålsdidaktisk forskning, som adresserer grænse(gænger)problematikker som mere eller mindre implicite figurer, der bidrager til udvikling og transformation af fagets indholds-, metode- og legitimeringssspørgsmål.

Del I

Grænser og grænsedragninger tematiseres således i det første kapitel i antologiens første del, "Grenseflater i unges læringsliv" af Ola Erstad, som relationerne mellem forskellige arenaer for læring i børn og unges skole- og fritidsliv. Artiklen placerer sig i spændingsfelterne mellem norskfagets indholdsdimensioner og elevernes hverdags erfaringer med at skrive, læse og producere digitale tekster. Erstad, som er særligt optaget af teknologisk betydning for børn og unges læringsbaner i og uden for uddannelse, argumenterer for, at digitaliseringen i samfundet har skabt nye vilkår og muligheder for at inddrage børn og unges hverdags erfaringer i skolen, men de medier, kommunikationsformer og medieringer som eleverne benytter sig af i de uformelle og ikke-formelle arenaer i deres fritid, udgør en udfordring for lærerne i norskfaget. Han viser tillige, at grænseområderne mellem literacies i og uden for skolen ikke er uproblematisk for eleverne at navigere i. I artiklen præsenterer Erstad materiale fra et etnografisk studie af børn og unges læringsliv. Analysen viser at forskellige elever har vidt forskellige strategier i forhold til at krydse, udnytte eller cementere grænsefladerne mellem forskellige læringsarenaer og literacies. Relationen mellem skole- og fritidsliteracies og mellem de formelle, uformelle og ikke-formelle læringskontekster i børn og unges liv karakteriseres derved både ved foranderlige og *osmotiske* grænser og ved *diskontinuitet og kontinuitet*.

I kapitlet "Tracking and mentoring semogenesis in boundary students" sætter Mary Macken-Horarik fokus på udgrænsede elever og elevtekster og spørger polemisk, om dette blik på elever og deres tekster kan forandre vores forståelser af L1-fagene og af elevers læring og læringsmuligheder. Hendes definatoriske afsæt er følgende: "The term 'boundary students' refers to students who are on the edge of school learning whether by choice or social disadvantage." I empiriske analyser fremhæver hun vækstpoterentialer i elevernes tekster og peger derved på, at positioneringen som grænsegængerelev i sig selv synes at forøge afstanden mellem anerkendte og værdsatte faglige praksisser og praksisser i fagets periferi. Samtidig demonstrerer artiklen, hvordan afstanden mellem *centrum og periferi* kan undersøges og beskrives så grænsegængerelevernes udvikling af literacies ikke blokeres, men adresseres.

De to følgende kapitler i første del behandler grænser og grænsedragninger som *situationelt forhandlede* fænomener. Helle Rørbech bruger i første del af kapitlet "Grænser og grænsegængere. Territorier, rum og magt i et danskdidaktisk perspektiv" begreberne til at belyse forhandlinger af forståelseskontekster i danskfagets litteratur-undervisning og diskuterer potentialerne i begrebet *border pedagogy* (Giroux, 1989; 1991). I anden del anvendes grænsegængerbegrebet i en undersøgelse af steder og rum i efterskoleelevers kortfilm. Fælles for de to cases er, at individuelle og kulturelle grænser og grænsedragninger reflekteres i mødet med andres læsninger, andre rum (Foucault, 1986) og andres verdener. Dermed knytter kapitlet

grænsegængermetaforen til spørgsmålet om L1-fagenes formål og foreslår et rumligt perspektiv på fagenes dannelsestænkning.

I "Kunsten at gænge grænser. Om forhandlinger af forestillede literacyverdner i og uden for skolen under interviews" fremlæser Helle Pia Laursen kronotopiske konturer, værdisystemer og handlemuligheder, der er knyttet til forestillede literacyverdner i 12-13 årige elevers fortællinger. Laursen tilgår 'kunsten' at gænge grænser fra et identitets- og investeringsperspektiv og demonstrerer i sine analyser, hvordan interviewsituationen gennem dialog bliver et rum, hvor de værdier og muligheder eleverne forbinder med hhv. literacy-i-skolen og udenfor, forhandles og potentielt forandres. Med denne tilgang, hvor grænsedragninger mellem de forestillede literacyverdner i børnenes fortællinger både peger på deres begrænsede handle- og investeringsmuligheder som læsere i danskfaget og samtidig fremhæver interviewsituation som en arena, hvor forhandlinger og muligheder for at gænge grænser finder sted, bidrager kapitlet til at medskabe og udforske grænsegængermetaforen som *situationelt forhandlet* fænomen, der er forbundet med konkrete og forestillede rum.

Del II

De fem kapitler i antologiens anden del bidrager alle med nyskabende tilgange til forskning i L1-fagene og adresser er eksplicit eller mere implicit antologiens overordnede tematik. I "Skjønneren og elevleseren. En undersøgelse av en lærers modellering av litterær faglighed og elevens engasjement i arbeidet med Hamlet" adresserer Anne-Beathe Mortensen-Buan og Marianne Furumo et velkendt dilemma i nordisk litteraturredidaktisk forskning, valget mellem en informations- eller begrebsdreven og analytisk læsemåde og en læsemåde, som medtænker elevernes erfaringer og livsverden. Gennem uddrag fra et aktuelt forskningsprojekt demonstrerer forfatterne, hvordan fag og elever kan nå eller nærme sig hinanden.

Ewa Jacquet og Eva Lindqvist undersøger i bidraget med den spørgende titel "Transmediala spel en möjlighet för en engagerande (svensk)undervisning?" hvordan transmediale spil kan påvirke elevernes motivation for at deltage aktivt i undervisningen. De er særligt optagede af den type grænsegængerlever i udskolingen (högstadiet), som de udpeger som elever, der har "svårare att engagera sig i skolans läs- och skrivundervisningar". Gennem et interventionsstudie med fokus på spildidaktik viser de, hvordan engagementet kan rykke sig blandt elever, og hvordan lærere udvikler en større anerkendelse af transmediale spils modersmålsdidaktiske potentiale. Dette fund står i kontrast til tidligere forskning og tyder på forandringer i svenskdidaktikkens grænsetænkning i praksis.

Anette Svensson og Therése Haglind demonstrerer i "Textuniversum och gränsöverskridande lärande. Att arbeta med kreativt lärande i gymnasieskolans

litteraturundervisning”, hvordan fritidens og skolens tekstformater i et konkret forskningsprojekt integreres, så litteraturundervisningen placeres i digitaliseringens tidsalder og de didaktiske potentialer af mødet mellem forskellige tekster i et ‘Textuniversum’ udnyttes. Derved belyser artiklen de bevægelser mellem literacies i og uden for skolen, som blev knyttet til begreberne kontinuitet og diskontinuitet ovenfor.

Tom Steffensen, Karina Kjeldsen og Merete Hull Havgaard undersøger i “Medborgerskabsdannende danskundervisning” udgrænsningen af minoritetselever i danskfagets styredokumenter og i dets socialiseringspraksisser. Perspektivet er elevsolidarisk, og kapitlet diskuterer, hvordan undervisningen gennem andre blikke og vægtlægninger kan invitere de minoritetselever, der ellers ikke har adgang som legitime deltagere i fx litteraturundervisningens faglige praksisser.

I “Skolen i hjemmet og hjemmet i skolen. Om læsefærdigheder og læsepraksisser på tværs af hjem og skole” præsenterer Mette Vedsgaard Christensen resultater fra to forskningsprojekter, der begge viser, at grænserne mellem literacypraksisser i skolen og i hjemmet er *osmotiske*, og at samarbejdet mellem skole og hjem beforder literacypraksisser på tværs af de to læringsrum. Her bliver *forældrestemmen* også vigtig at inddrage i et deltagerperspektiv på modersmålsfaget og i forståelsen af grænsergængerbegrebet.

Del III

Antologiens sidste del består af fire kapitler, som ligeledes præsenterer nyskabende forskningstilgange og sætter spot på aktuelle problemstillinger inden for den modersmålsdidaktiske forskning og bidrager til at videretænke den. Grænsedragninger i faget behandles implicit, idet væsentlige indholds-, metode- og legitimeringsaspekter af faget undersøges og diskuteres.

Maritha Johansson og Bengt-Göran Martinsson demonstrerer således i “Implementering och legitimering av nya lärandemål i gymnasiets svenskundervisning. Exemplet litterära begrepp”, at indførelsen af en række litterære begreber i styringsdokumenterne til gymnasiets svenskundervisning ikke begrundes i litteraturvidenskabelig eller litteraturdidaktisk forskning eller adresseres i de medfølgende vejledninger til lærerne. Forfatterne viser desuden, at den fremherskende tilgang til begreber blandt brugere af et netforum for svensklærere sker med et bedømmelsesperspektiv, som beforder en instrumentel tilgang til begreber i litteraturundervisningen. Det sker på bekostning af en brug, hvor begreber anvendes til en dybere forståelse og fortolkning af litterære tekster.

I kapitlet “Poetiske passasjer til naturens omverdener. En øko-didaktisk læsning av Inger Hagerups barnedik” undersøger Magne Drangeid, hvordan en biosemiotisk og økologisk læsning kan kaste nye perspektiver over relationen mellem menneske og

omverden i Hagerups digte og udfordre etablerede litteraturanalytiske og didaktiske tilgange. Kapitlet er dermed et eksempel på, hvordan nye teoretiske og interdisciplinære bevægelser, der reflekterer udviklinger i vores samfund og, ja på kloden, i form af klimabevidsthed, økokritik og bæredygtighed, og som rejser nye grundlæggende problemstillinger, gennemstrømmer og fornyer L1-fagene og gør grænsen mellem fag og omverden *osmotisk* og foranderlig.

Stina-Karin Skillermark vender i kapitlet "Att fånga sin publik. Om meningskapande och modelläsare i utbildningsradioens program om antiken" fokus mod formidlingen af antikken i fire uddannelsesprogrammer i radio (1) og tv (3). Skillermark viser gennem næranalyser af udsendelsernes indledninger, at programmet fra 1960 hovedsageligt formidler antikken gennem tale og oplæsning, mens det sidst producerede program fra 2010 anvender flere modaliteter i formidlingen af antikken. På den måde viser Skillermark, hvordan forandrede formidlingsformer og medieringer skaber forandrede modellæsere og vilkår for elever og lyttere.

I det sidste kapitel "Utveckling av metaspråk för tidigt skolskrivande" præsenterer Åsa af Geijerstam og Jenny Wiksten Folkeryd resultater fra et forskningsprojekt, som undersøger udviklingen af læreres metasprog til karakteristik af informerende elevtekster i indskoling (tidligt skolskrivande) gennem et efteruddannelsesforløb. Afsættet er, at et udviklet og fagrelevant metasprog har betydning for, i hvor høj grad lærere kan støtte elevers skrivning. På denne måde bidrager kapitlet med et bud på, hvordan der kan skabes mulighed for at kunne støtte *alle* elever i at udvikle de sproglige ressourcer, der er centrale for at kunne deltage i faglige praksisser - og hermed antydes igen et grænseperspektiv.

Samlet set rummer bogen en række bidrag med eksplicite og implicite undersøgelser og diskussioner af grænsegængere og grænsedragninger i modersmålsfaget. Bidragene spænder vidt – fra svenske, norske og danske kontekster til den L1-kontekst i Australien, som Mary Macken-Horarik refererer til. Det forhold, at grænsegængertermen kan have stor udsigelseskraft i forhold til disse forskellige kontekster, er for os et vigtigt pejlemærke for, at den har stor relevans for en forståelse og udvikling af modersmålsfag. Grænsediskussioner er ikke kun en pædagogisk problematik. Det er en fagdidaktisk problematik. I forhold til modersmålsfaget er den central for at forstå fagets didaktik og dynamik. Vi håber, at denne publikation kan inspirere modersmålsdidaktikken til at forske videre i et grænsegængerperspektiv.

Referencer

- Akkerman, S.F., & Bakker, A.** (2011). Boundary Crossing and Boundary Objects. *Review of Educational Research, 81*(2), 132-169.
doi:10.3102/0034654311404435
- Bernstein, B.** (1996). *Pedagogy, Symbolic Control and Identity: Theory, Research, Critique.* (2004 Revised ed.). Boston: Rowman, & Littlefield Publishers Inc.
- Bezemer, J., & Kress, G.** (2016). *Multimodality, learning and communication: A social semiotic frame.* London: Routledge.
- Krogh, E.** (2011). Undersøgelser af fag i et fagdidaktisk perspektiv. In E. Krogh, & F.V. Nielsen (red.), *Sammenlignende fagdidaktik* (Vol. 7). København: Danmarks Pædagogiske Universitetsskole, Aarhus Universitet.
- Krogh, E., Elf, N., Høegh, T., & Rørbech, H.** (2017). *Fagdidaktik i dansk.* Frederiksberg: Frydenlund.
- Krogh, E., & Penne, S.** (2015). Introduction to Languages, literatures, and literacies: Researching paradoxes and negotiations in Scandinavian L1 subjects. *L1 Educational Studies in Language and Literature, 15*, 1-16.
doi:10.17239/L1ESLL-2015.15.01.10
- Krogh, E., Penne, S., & Ulfsgard, M.** (2012). Oppsummering. Den nordiske skolen, fins den? In N.F. Elf, & P. Kaspersen (red.), *Den nordiske skolen - fins den?* (pp. 244-258). Oslo: Novus.
- Lave, J., & Wenger, E.** (1991). *Situated Learning. Legitimate Peripheral Participation.* Cambridge: Cambridge University Press.
- Liberg, C.** (2001). Svenska läromedelstexter i ett andraspråksperspektiv - möjligheter och begränsningar. In K. Naucér (red.), *Symposium 2000 – Ett andraspråksperspektiv på lärande. Nationellt centrum för sfi och svenska som andraspråk* (pp. 108-128). Stockholm: Sigma Förlag.
- Ongstad, S.** (2004). *Språk, kommunikasjon og didaktik.* Bergen: Fagbokforlaget.
- Ongstad, S.** (2012). Før en sammenligner. Metaforer som amorf, sentripetal og sentrifugal for dynamikk i fag og fagdidaktisk forskning. In S. Ongstad (red.), *Nordisk morsmålsdidaktikk: Forskning, felt og fag* (pp. 311-329). Oslo: Novus Forlag.
- Ongstad, S.** (2018). Fadidaktisk forskning i Norden. In T.S. Christensen, N. Elf, P. Hobel, A. Qvortrup, & S. Troelsen (red.), *Didaktik i udvikling* (pp. 44-58). Aarhus: Klim.
- Ongstad, S., van de Ven, P.-H., & Herrlitz, W.** (Ed.) (2007). *Research on Mother Tongue Education in a Comparative International Perspective: Theoretical and Methodological Issues.* Utrecht: Rodopi.
- Shanahan, T., & Shanahan, C.** (2012). What Is Disciplinary Literacy and Why Does It Matter? *Topics in Language Disorders, 32*(1), 7-18.

Grænsegængere og grænsedragninger i nordiske modersmålsfag er første publikation i en nyetableret konferencereserie udgivet af Nordisk Netværk for Modersmålsdidaktisk Forskning (NNMF). Den rummer 14 bidrag fra danske, svenske og norske forskere samt fra den australske modersmålsdidaktiske/L1-forsker Mary Macken-Horarik.

Macken-Horarik arbejder med en socialsemiotisk inspireret definition af begrebet: “The term ‘boundary students’ refers to students who are on the edge of school learning whether by choice or social disadvantage.” Denne definition står imidlertid ikke alene. Publikationen danner tværtimod ramme for en undersøgelse af denne nye term – grænsegængere/boundary students – som afsæt for forskning i L1/modersmålsdidaktik, både i nordisk og international sammenhæng. I første introducerende kapitel motiveres og diskuteres termen. På baggrund af bogens bidrag udpeges fire forståelser af grænsebegrebet, blandt andet i relation til forestillingen om fagets kerne. Introduktionen er samtidig en optakt til publikationens tre dele:

Første del rummer bidrag, der forankrer grænsegænger/*boundary student*-begrebet til uddannelsesvidenskabelige forskningsfelter og afprøver det som kategori for fagdidaktisk analyse med særligt fokus på modersmålsundervisning. I anden del undersøges begrebet i forhold til mere specifikke empiriske studier, det vil sige som perspektiv i modersmålsdidaktisk forskning. Tredje del rummer andre forskningsbidrag til modersmålsdidaktisk forskning, som adresserer grænse(gænger)problematikker som mere eller mindre implicite figurer, der bidrager til udvikling og transformation af fagets indholds-, metode- og legitimeringspørgsmål.

Publikationen foreligger som open-access på Syddansk Universitetsforlags hjemmeside samt NNMF’s hjemmeside. Samlet set er der tale om et originalt nyt bidrag til nordisk og anden international modersmålsdidaktisk forskning, der også har relevans for fagdidaktisk og almindidaktisk samt curriculum-interesseret forskning.

Syddansk Universitetsforlag

